

MARIUS-ȘTEFAN CIULU

ÎNCEPUTURILE
MONAHISMULUI CREȘTIN
ÎN TRADIȚIA SFÂNTULUI
ANTONIE CEL MARE

MARIUS-ȘTEFAN CIULU

ÎNCEPUTURILE
MONAHISMULUI CREȘTIN
ÎN TRADIȚIA SFÂNTULUI
ANTONIE CEL MARE

*Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte IRINEU,
Arhiepiscop al Alba Iuliei*

Ediția
REÎNTREGIREA
Alba Iulia, 2021

Tehnoredactare: **Andrei Motora**
Copertă: **Marius-Ștefan Ciulu**

Coperta 1: *Fol. 31r dintr-un manuscris liturgic redactat în armeană (Walters Ms. W.547, Hymnal), finalizat la Constantinopol, la 15 august 1678, de către preotul Yakob Pēligratc'i. Manuscrisul este ilustrat cu treizeci și opt de miniaturi policrome pe pagină întreagă, opt capete decorate care marchează principalele diviziuni ale conținutului și numeroase miniaturi marginale care marchează imnuri individuale, inclusiv figuri biblice, sfinți, episcopi și vignete. Imaginea îl reprezintă pe Sfântul Antonie cel Mare.*

Colecția: *Studia Theologia*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIULU, MARIUS-ȘTEFAN

Începuturile monahismului creștin în tradiția Sfântului Antonie cel Mare / Marius-Ștefan Ciulu ; carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei. - Alba Iulia : Reîntregirea, 2021
ISBN 978-606-509-495-6

2

© **EDITURA REÎNTREGIREA**
Str. Mihai Viteazul, nr. 16,
510010, Alba Iulia (RO)
Tel: 0258 811 690
editurareintregirea@gmail.com
www.editurareintregirea.ro

*Fiului meu, Efrem-Casian,
datorită căruia L-am redescoperit pe Hristos!*

PREFAȚĂ

Lucrarea de față, intitulată *Începuturile monahismul creștin în tradiția Sfântului Antonie cel Mare*, a fost susținută ca teză de Doctorat în Teologie, în ziua de 4 octombrie 2018, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din Universitatea București. Domnul Ciulu a început studiile doctorale în luna octombrie 2014, în cadrul Școlii Doctorale de la această facultate, sub îndrumarea subsemnatului. Pe lângă activitatea de cercetare de la bibliotecile din București, el a beneficiat, în perioada octombrie 2014 – septembrie 2015, de o bursă de studii din partea fundației bisericești evanghelice „Brot für die Welt” din Germania, la Facultatea de Teologie a Universității „Johannes Guttenberg” din Mainz, iar din luna octombrie 2016 până în toamna anului 2018 a studiat cu o bursă din partea aceleiași fundații la Universitatea „Christian-Albrechts” din Kiel. Pe parcursul acestor stagii de studii doctorale în Germania, domnul Ciulu a aprofundat cunoștințele sale de limbă germană și de limbă greacă bizantină. Pe lângă acestea, domnul Ciulu cunoaște foarte bine și limbile engleză și franceză.

Disponând de solide cunoștințe lingvistice, autorul a cercetat toate sursele, care i-au fost accesibile, legate de tema lucrării sale și a elaborat lucrarea de față, care este compusă din opt capitole. Domnul Ciulu a fost motivat la alegerea temei pentru lucrarea sa de constatarea progresului impresionant înregistrat de cercetarea istorică în

principal al lucrării sale, autorul afirmă că Sfântul Antonie cel Mare a „rămas în conștiința vie a Bisericii drept părintele monahismului anahoretic, nu pentru că ar fi fost primul care a îmbrățișat acest stil de viață, ci pentru că a fost primul care prin asumarea totală a trăirii singuratice a schimbat percepția lumii asupra pustiei” și a avut șansa de a beneficia de un biograf de excepție, un corifeu al Ortodoxiei, pe Sfântul Atanasie cel Mare, care prin *Vita Antonii*, „redactată chiar în isihia deșertului ... a reușit să facă cunoscut lumii un nou ethos creștin; un ethos pe care în același timp l-a integrat instituțional Bisericii” (p. 413).

După cum se poate observa din cele evidențiate mai sus, domnul Ciulu a reușit să întocmească o lucrare prin care a scos în evidență noi aspecte ale misiunii monahismului în viața cetății pe parcursul secolului al IV-lea. În demersul său de cercetare, autorul a fost preocupat să identifice noi direcții de cercetare în legătură cu istoria și importanța monahismului creștin. În sfârșit, mai precizăm că în perioada pregătirii sale doctorale, domnul Ciulu a susținut, la întruniri internaționale, mai multe referate legate de tema tezei sale. Având în vedere cele de mai sus, recomand publicarea ei la una din editurile noastre bisericești.

Pr. prof. dr. **Viorel Ioniță**

Geneva, 11 iunie 2020

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
I. PRELIMINARII. STADIUL CERCETĂRILOR. METODOLOGIE DE LUCRU	17
II. ALEXANDRIA ȘI EGIPTUL - ISTORIE ȘI CONTEXT ISTORIC LA MOMENTUL DE ÎNCEPUT AL MONAHISMULUI CREȘTIN (ÎN TRADIȚIA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE) DIN PERSPECTIVA NOILOR CERCETĂRI	31
II.1. MIRAJUL DEȘERTULUI	33
II.2. ALEXANDRIA ȘI MULTIPLELE EI „PERSONALITĂȚI”	47
II.2.1. Scurtă prezentare geografică a Alexandriei.....	49
II.2.2. Alexandria - punct de întâlnire între culturi.....	51
II.2.3. Alexandria - un veritabil centru cultural	56
II.2.3. Alexandria - un loc al violențelor și al pluralității religioase în comparație cu toleranța religioasă specifică părinților pustiei	61
II.3. BOGĂȚIA NILULUI ȘI REALITATEA COTIDIANĂ A VIEȚII ÎN EGIPT	79
II.4. GEOGRAFIA DEȘERTULUI - NITRIA, KELLIA, SKETIS	97
II.4.1. Nitria	99
II.4.2. Kellia.....	104
II.4.3. Sketis	110
II.5. EGIPTUL CREȘTIN PÂNĂ LA SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE	115
II.5.1. Dovezi ale existenței creștinismului în Egipt (până în secolul al III-lea).....	115
II.5.2. Creștinismul egiptean până la începutul sec. al IV-lea	122

II.5.3. Episcopatul lui Dionysius	126
II.5.4. Era Martirilor în Egipt și Schisma Meletiană	129
II.6. ÎN LOC DE CONCLUZII.....	138
III. VIAȚA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE - CONTEXT, SUBTEXT, ISTORIE	141
III.1. DESTINATARIII ȘI PRIMELE ȘI PRIMELE TRADUCERI ALE VITA ANTONII	149
III.1.1. Traducerile latine	152
III.1.2. Traducerea coptă a Vieții Sfântului Antonie cel Mare și alte variante orientale	155
III.2. PORTRETE ALE SFÂNTULUI ANTONIE - TEME ȘI INFLUENȚE	158
III.2.1. Influența textelor scripturistice în Vita Antonii sau Sfântul Antonie - un model biblic	158
III.2.1.1. Importanța Sfintei Scripturi conform Vita Antonii	162
III.2.1.2. Portretul biblic al Sfântului Antonie cel Mare	164
III.2.1.2.1. Chemarea.....	165
III.2.1.2.2. Asceza, ispitele, luptele cu demonii și puterea Scripturii	167
III.2.1.2.3. Sfântul Antonie cel Mare - un al doilea Ilie	174
III.2.1.2.4. Cuvântarea Sfântului Antonie cel Mare	176
III.2.1.2.4.1. <i>Perseverența în practica ascetică</i>	176
III.2.1.2.4.2. <i>Natura virtuților</i>	180
III.2.1.2.4.3. <i>Aspecte legate de demoni</i>	181
III.2.1.3. Sfârșitul vieții Sfântului Antonie cel Mare – un testament de politică bisericească	196
III.3.2. Filosofii greci, Sfântul Antonie și filosofia creștină.....	198
III.3.2. Viața Sfântului Antonie cel Mare - un ghid duhovnicesc	203

III.4. VIAȚA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE ȘI REFERINȚE ÎN ALTE SURSE ALE ANTICHITĂȚII TÂRZII	209
III.4.1. Sfântul Antonie cel Mare - model și sprijinitor al comunităților pahomiene	213
III.4.2. Palladius și referințele sale la Sfântul Antonie	216
III.4.3. Avva Antonie și Historia Monachorum in Aegypto	218
II.4.4. Sfântul Antonie cel Mare în Istoriile Bisericești ale lui Socrate, Sozomen și Teodoret	221
III.4.5 Sfântul Antonie în Apophthegmata Patrum sau Avva Antonie - părinte, învățător și model al locuitorilor pustiei deșertului egiptean	225
III.5. SCURTĂ REFLECȚIE ASUPRA RECEPTĂRII VIEȚII SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE ÎN SURSELE ANTICHITĂȚII TÂRZII	229
IV. PORTRERE ALE PĂRINȚILOR PUSTIEI.....	231
IV.1. PRELIMINARIILE SAU VIAȚA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE - PROTOTIP AL MONAHULUI.....	233
IV.1.1. Sfântul Antonie cel Mare și chemarea la viața monahală	234
IV.1.2. Sfântul Antonie se decide pentru Viața de nevoință ascetică.....	236
IV.1.3. Lupta Sfântului Antonie cu ispitele.....	236
IV.1.4. Anahoreza sau izolarea totală de lume a Sfântului Antonie cel Mare.....	238
IV.1.5. Avva Antonie sau momentul în care deșertul devine o cetate	240
IV.1.6. Martiriul zilnic.....	241
IV.1.7. Sfântul Antonie - taumaturg, înțelept și profet.....	242
IV.2. AVVA ARSENIE - DIN BOGĂȚIA PALATULUI ÎN SĂRĂCIA CHILIEI.....	245
IV.3. AVVA AGATHON ȘI LIBERTATEA SUFLETEASCĂ	249
IV.4. AVVA VISARION - ASCET DESĂVÂRȘIT ȘI FĂCĂTOR DE MINUNI.....	253

IV.5. AVVA MACARIE EGIPTEANUL - MODEL DE ASUMARE TOTALĂ A VIEȚII MONAHALE	255
IV.6. AVVA PAMBO.....	261
IV.7. AVVA MOISE ETIOPIANUL	263
V. DEVENIREA ÎN MONAH - DE LA PERSOANĂ LA INSTITUȚIE	267
V.1. PRELIMINARIILE	269
V.2. MONAHISMUL - PARTE A BISERICII ȘI INSTITUȚIE SOCIALĂ.....	272
V.3. CHEMAREA - PRIMA CLIPĂ ÎN DRUMUL DEVENIRII	279
V.4. PERIOADA DE UCENICIE - ASCULTAREA.....	287
V.4.1 Ispitele	294
V.5. ASCEZA - ATITUDINEA FAȚĂ DE TRUP, RUGĂCIUNEA ȘI POSTUL	301
V.5.1. Rugăciunea și Postul.....	306
V.6. ANAHOREZA ȘI DOBÂNDIREA STATUTULUI DE AVVĂ.....	313
V.7. SCURTĂ REFLECȚIE ASUPRA PARCURSULUI DEVENIRII MONAHULUI	319
VI. PREZENȚA ȘI ACTIVITATEA PĂRINȚILOR PUSTIEI DEȘERTULUI ÎN SOCIETATEA EGIPTEANĂ A SECOLELOR IV-V	321
VI.1. PRELIMINARIILE.....	323
VI.2. EVIDENȚE ALE PREZENȚEI ȘI ACTIVITĂȚII PĂRINȚILOR PUSTIEI ÎN SOCIETATEA EGIPTEANĂ A SEC. IV-V ȘI ÎNTREBĂRILE PE CARE ACEASTĂ PREZENȚĂ LE RIDICĂ.....	325
VI.3. REFLECTAREA PREZENȚEI ÎN SOCIETATEA A PĂRINȚILOR PUSTIEI ÎN CERCETAREA MODERNĂ	332
VI.4. DUBLA COORDONATĂ A MOTIVAȚIEI IEȘIRII - TEMPORARE - DIN LINIȘTEA CHILIEI.....	336
VI.4.1. Motivația de natură duhovnicească	344
III.4.1.1. Perspectiva eshatologică.....	344
III.4.1.2. Dragostea față de aproapele	348
III.4.1.3. Conștiința părinților pustiei că în anumite circumstanțe acționează ca „instrumente ale Proniei”	351

VI.4.2. Motive de natură practică care fac posibilă o clasificare a tipurilor de interacțiuni sociale	354
III.4.2.1. Necesitatea de a muncii pentru câștigarea hranei (și alte aspecte de ordin economic).....	354
III.4.2.2. Legături cu puterea episcopală	357
III.4.2.3. Acțiuni la nivel social pentru bunul mers al lucrurilor sau pentru restabilirea ordinii firești a acestora.....	360
VI.5. CONCLUZII.....	364

VII. ASPECTE DE TEOLOGIE ÎN GÂNDIREA PĂRINȚILOR PUSTIEI .....

365

VII.1. PRELIMINARI.....	367
VII.2. DEȘERTUL EGIPTULUI - PATRIA UNEI TEOLOGII EXISTENȚIALE SAU PĂRINȚII PUSTIEI - MODELE ALE TEOLOGIEI ÎNTRUPATE	369
VII.3. ASPECTE ESHATOLOGICE ÎN LUMEA PUSTIEI EGIPTULUI.....	374
VII.3.1. Eshatologia bucuriei sau Vita Antonii și cum să privim moartea cu optimism.....	374
VII.3.2. Viața după moarte și dobândirea fericirii veșnice	378
VII.3.3. Caracterul Sinergic al Mântuirii	380
VII.3.3. Starea sufletului după moarte și Judecata acestuia.....	385
VII.3.4 Rai și Iad.....	390
VII.4. ÎNGERII ȘI FUNCȚIA LOR	395
VII.5. PRONIA	400
VII.6. EXCURS: ASPECTE TEOLOGICE ÎN SCRISORILE SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE	405
VII.6.1. Iisus Hristos - Mântuitorul.....	406
VII.6.2. Întoarcerea trupului și a sufletului la starea lor naturală	408
VII.6.3. Mișcări ale trupului.....	410
VII.6.4. Condamnarea lui Arie.....	412

VIII. CONCLUZII ȘI PERSPECTIVE	413
ANEXE.....	421
ANEXA 1.....	421
ANEXA 2 – ALEXANDRIA (HARTĂ).....	423
ANEXA 3 – EGIPTUL ANTIC (HARTĂ).....	425
ANEXA 4 – LISTA EPISCOPILOI SECOLULUI IV ÎN EGIPT	426
ANEXA 5 – PRINCIPALELE EVENIMENTE ISTORICE DE LA NAȘTEREA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE PÂNĂ LA SINODUL DE LA CHALCEDON	434
ANEXA 6 – STRUCTURA OPEREI ATANASIENE - VIAȚA SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE	437
BIBLIOGRAFIE.....	439